

ВИКОРИСТАННЯ ЕВРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ В ПІЗНАННІ ПОСТРАДЯНСЬКИХ ЕКОНОМІК

На пострадянському просторі в колах суспільствознавців інституціоналізм нерідко оцінюють як найперспективнішу методологію пізнання соціального світу. Пояснюють це тим, що, з одного боку, розвиток схем інституціонального аналізу, зокрема в економічній науці, є наслідком усвідомлення обмеженості економіко-аналітичної ортодоксії, прагнення подолати позаісторичне і механістичне трактування господарювання у класичних аналітичних схемах мейнстріму, бажання глибше зрозуміти латентні та соціальні механізми господарської динаміки. З іншого боку, дослідницька програма інституціоналізму дозволяє сформувати нове бачення господарювання – кризь призму інституціональної архітекτονіки. У цьому разі інститути уявляються не зовнішніми умовами господарювання, а феноменами, що утворюють саму його сутність. Унаслідок цього господарювання тлумачать як систему взаємопов'язаних інститутів, і їх функціонування і є функціонуванням самого господарювання.

У пострадянському інституціоналізмі можна виокремити два відносно самостійних крила, які відрізняються специфікою методологічних засад. Перше: розвиток інституціоналізму в пострадянському суспільствознавстві, в тому числі в економічному аналізі, безпосередньо пов'язаний з опануванням представниками останніх відповідних західних концепцій, які вони намагаються адаптувати до пострадянських реалій. Ця обставина надала пострадянському інституціоналізму певної специфіки, що відрізняє його від західного зразка, який має свої традиції та історію. "Запозичений" інституціоналізм для його прибічників на пострадянському просторі не означає нового "інституціонального бачення" архітекτονіки соціальної життєдіяльності, в тому числі господарювання. Проте, на їхню думку, його застосування дозволяє вивчати адаптацію нових економічних форм до пострадянського господарського середовища, а також фіксувати відхилення, парадокси, аномалії в господарському розвитку. Друге: інституціональний підхід почали використовувати і розвивати суспільствознавці, що спираються на результати вітчизняних розробок. Тут його реалізують у річищі традиції, притаманній соціально-економічним дослідженням у політичній економії. Такого роду інституціоналізм передбачає розвиток ідей у пострадянському суспільствознавстві, в тому числі в економічному аналізі, як історично притаманній вітчизняній соціальній науці та практиці процес, що має власну основу.

Наявність зазначених тенденцій у розвитку пострадянського інституціоналізму засвідчують, зокрема, щорічні міжнародні конференції, присвячені цій проблематиці, які з 2002 року відбуваються в Донецькому націо-

нальному технічному університеті. Поточного року відбулася п'ята така конференція. Вона, за традицією, була організована факультетом економіки і менеджменту університету спільно з департаментом економічної теорії Державного університету "Вища школа економіки" (Москва). Обговорювалися такі теми: інституціональна теорія і проблеми перехідної економіки; інституціональна теорія фірми; економічна теорія права; інституціональна структура на пострадянському просторі; інститути й економічна влада; власність як основний інститут економіки; держава та інституціональна система перехідної економіки. Більшість виступів було опубліковано у збірнику "Наукові праці Донецького національного технічного університету"¹. Було проведено два пленарних засідання, де з доповідями виступили співголови конференції – завідувач департаменту економічної теорії ДУ "Вища школа економіки" д-р екон. наук **Р.Нурєєв** ("На шляху до демократичного суспільства") і декан факультету економіки і менеджменту ДонНТУ д-р екон. наук **В.Дементьєв** ("Мотивація власників і структура економічної влади"). Відбулася презентація низки наукових видань, зокрема, книг "Пострадянський інституціоналізм – 2006: Влада і бізнес" (за загальною редакцією Р.Нурєєва); "Велика трансформація" Карла Полонї: минуле, сьогодні, майбутнє" (за загальною редакцією Р.Нурєєва); М.Білоусенка "Загальна теорія економічної організації: організаційна еволюція індустріальної економіки" і деяких інших, а також останніх чисел журналу "Економічна теорія" й Економічного вісника Ростовського державного університету. Було ухвалено рішення про заснування міжнародної асоціації інституціональних досліджень, затверджено її установчі документи. Під час конференції працювали три секції: "Теоретичні питання інституціоналізму", "Прикладні аспекти інституціональної теорії" та "Інституціональні аспекти функціонування підприємства".

Відзначимо найцікавіші з поданих на конференції доповідей.

Р.Нурєєв висвітлив результати здійсненого ним суспільного вибору інституціонального аналізу політичних систем. Було розкрито специфіку авторитарних і демократичних політичних устроїв, перехідних політичних систем, президентських і парламентських систем організації публічної влади, проаналізовано проблеми розподілу влади в пострадянських суспільствах. **В.Дементьєв** висловив міркування з приводу розподілу економічної влади в Україні й обґрунтував концепцію перерозподілу цієї влади в інтересах українського суспільства.

Д-р екон. наук **В.Вольчик** і канд. екон. наук **С.Ракша** (Ростов-на-Дону) привернули увагу до проблеми якості економічних інститутів, вивели ключові детермінанти цього феномену і розкрили вплив останнього на основні економічні показники. Д-р екон. наук **І.Малий** (Київ) висловився з приводу інституціональних деформацій у транзитивній економіці пострадянського типу, які проаналізував з позицій методології економічного підходу. На його думку, внаслідок цих деформацій в Україні існує рентоорієнтована економіка. У доповіді д-ра екон. наук **А.Гриценка** (Київ) розгляну-

¹ Наукові праці Донецького національного технічного університету: У 3-х т. – Серія "Економіка". – Вип. 31 (117). Матеріали цього збірника розміщені на сайті <http://www.donntu.edu.ua> в розділі "Бібліотека" (підрозділ "Інформаційні ресурси").

то співвідношення ієрархічних і мережевих структур в інституціональній архітектоніці економічних систем, виокремлено основні етапи еволюції інституційної організації господарювання, розкрито їхню специфіку і показано значення вдосконалення інституційної структури для суспільства. Д-р екон. наук **Т.Меркулова** (Харків) виклала свої міркування з приводу ефекта Лаффера в рамках допущень неокласичної й інституціональної теорії, показала зв'язок цього ефекту з реакціями платників податків і продуктивною функцією держави. На думку канд. екон. наук **Ю.Латова** (Москва), який присвятив свою доповідь розкриттю подвійного дуалізму радянської та російської економіки, внаслідок поєднання легальних і адміністративних бар'єрів із нелегальною інституційною корупцією приватна власність російських підприємців залишається слабо специфікованою і перебуває під великим адміністративним впливом. Канд. техн. наук **М.Йохна** (Хмельницький) висловився щодо шляхів подолання існуючих розбіжностей у трактуванні поняття "інститут". Він запропонував своє бачення характерних ознак цього феномена, визначив фазові стани, в яких перебувають інститути у відповідних циклах. Канд. екон. наук **М.Галабурда** (Київ) зупинився на проблемі вибору методології аналізу трансформації суспільних інститутів, оцінив релевантність основних концепцій інституціональних трансформацій до поточної практики відповідних пострадянських перетворень, обґрунтував причини невідповідності у структурі нормативних принципів методології аналізу і практичної діяльності з інституціонального реформування. Канд. екон. наук **Ю.Ущатовський** (Житомир) розкрив вплив перших класифікуючих соціологічних систем на формування методологічних засад інституціонального напрямку в економічному аналізі впродовж XIX – початку XX століття. Канд. екон. наук **В.Липов** (Харків) продемонстрував пізнавальні можливості синергетичного підходу до аналізу інституційних змін у трансформаційних економіках, зумовлених глобалізацією господарювання; при цьому наголосив на феномені біфуркації. У доповіді канд. екон. наук **О.Длугопольського** (Тернопіль) проаналізовано основні підходи до концептуалізації економіки добробуту з точки зору державного управління її відтворенням, розкрито напрями розвитку такого типу економіки. Д-р пед. наук **Н.Анапова** (Сімферополь) проаналізувала тенденцію до індивідуалізації суспільного життя, на підставі чого зробила висновок про необхідність формування нового напрямку в інституціональному аналізі – інституціональної економіки індивідуума. У доповіді **С.Гриценко** (Харків) економічна злочинність розглядається як особливий вид інституційної девіації; доводиться, що підставою економічної злочинності є інституційна анемія, а об'єктивними причинами її існування – суперечності між суспільними й індивідуальними трансакційними витратами. Канд. екон. наук **О.Клишова** (Донецьк) проаналізувала феномени господарської влади і корупції з позицій концепції економічної раціональності. Магістр соціології **Н.Латова** (Москва) в доповіді "Відчуження від влади і "колективізм невірних людей" у студентському середовищі (досвід інституціональної шпаргалкології)" показала, що освітня система сучасної Росії є "школою" неформальних практик та інститутів влади – власності. Канд. екон. наук **Л.Мочалова** (Барнаул) висловила власне бачення можливих шляхів

розв'язання окремих методологічних суперечностей нової інституціональної економічної теорії; зробила припущення про існування методологічної дихотомії, в рамках якої принцип методологічного індивідуалізму виявляється у зв'язку з принципом ієрархічної самоідентифікації, висунула гіпотезу про ендогенний характер сталості переваг індивіда і підходи до формалізації його опортуністичної поведінки в системі організаційних зв'язків. **Б.Херрманн** (Ноттингем, Великобританія) на прикладі експерименту в Росії виявив межі досягнення кооперативності за допомоги покарання. **О.Кобзар** (Москва) проаналізувала вплив інституційної структури російського ринку праці на еволюцію типів зайнятості, форм організації робочого часу; розкрила особливості трудового контракту як інструмента регулювання трудових відносин у різних сегментах ринку праці, зробила висновок, що норми теперішнього російського трудового права є контрпродуктивними щодо формування постіндустріальних типів зайнятості. У доповіді канд. екон. наук **Т.Голікової** (Київ) існуючі підходи до пізнання організації державного управління економіко-відтворювальними процесами на субнаціональному рівні проаналізовано з точки зору їх парадигмальної приналежності, розкрито евристичний потенціал інституційної системи управління регіональним соціально-економічним розвитком. Канд. екон. наук **В.Сумін** (Донецьк) охарактеризував умови активної професійної діяльності особистості та межі стереотипів поведінки у групі, продемонстрував просторово-часову модель зміни поведінки працівника під впливом керуючих параметрів, виявив причини і необхідність інституціалізації культури і структури управління.

На заключному пленарному засіданні було схвалено рішення про зміну підходу до проведення конференцій: перенесення наголосу з тематизації обговорення на проблематизацію. Йдеться, зокрема, про попереднє визначення "больових точок" і подальші дискусії щодо можливих шляхів їх усунення.

В.Мельник, канд. екон. наук